

«Els crits de ràbia afoguen la parla dels canons»: imatges de la Guerra de Successió a la poesia

View metadata, citation and similar papers at core.ac.uk

brought to you by CORE

provided by R

Josep Camps Arbós
(Universitat Oberta de Catalunya)

Àngel Guimerà, la poesia històrica i el 1714

Els fets de l'anomenada Guerra de Successió, al costat d'altres episodis significatius de la història de Catalunya, van ser tractats amb profusió per la literatura romàntica vuitcentista. Recordem que el tema apareix, explícitament, des de finals dels cinquanta fins a principis de la darrera dècada del segle: en donen fe les poesies publicades en els volums col·lectius *Los trovadors nous* (1858) i *Los trovadors moderns* (1859), en els anuaris dels Jocs Florals (val a dir que els certàmens de 1865, 1868 i 1888 inclouen premis específics sobre el tema) o en revistes i llibres d'autors que es trobaven en l'òrbita de la institució com, possem per cas, Antoni de Bofarull, Víctor Balaguer o Jacint Verdaguer. I ho corroboren les peces teatrals *Bac de Roda* (1868), de Francesc Pelai Briz, i *Les heures del mas* (1869), de Frederic Soler; i les novel·les *Lo coronel d'Anjou* (1872), novament de Briz, i *Vigatans i botiflers* (1878) de Maria de Bell-lloc (pseudònim de Pilar Maspons). Ho ha estudiat, de manera excel·lent, Magí Sunyer a l'assaig *Els mites nacionals catalans* (2006) i, per tant, no hi insistirem. Es tracta d'un bon grapat de textos que, en paraules del mateix Sunyer, «des de consideracions diferents, la mitificació de la Guerra de Successió s'associa no tan sols a la pèrdua de les llibertats catalanes, de la independència nacional, sinó també a l'extinció de la llibertat, sense adjectius».¹ Als noms que hem

*Aquest treball s'inscriu en els investigacions que es duen a terme dins el «Grup d'Estudi de la Literatura del Vuit-Cents» (2014 SGR 19).

1. Magí SUNYER. *Els mites nacionals catalans*. Vic: Eumo Editorial / Societat Verdaguer, 2006, p. 256.

esmentat caldria afegir-hi el d'Àngel Guimerà qui va dotar la Guerra de Successió, i especialment l'episodi del setge de Barcelona de 1714 i les seves dramàtiques conseqüències, d'un tracte recurrent al llarg de la seva dilatada producció literària: el tema apareix a dues peces teatrals, el monòleg *Mestre Oleguer*, publicat per primera vegada el 15 d'agost de 1890 a la revista *Il·lustració Catalana*, i el drama *Joan Dalla* (titulat en principi *L'onze de setembre*²), que va editar-se el 1921, tres anys abans de la mort de l'autor; a diversos discursos, bona part dels quals van ser aplegats a *Cants a la pàtria* (1906), un títol que esdevé tota una declaració d'intencions; i a algunes composicions incloses en els dos reculls que conformen l'obra lírica, *Poesies* (1887) i *Segon llibre de poesies* (1920).³ Serà el comentari d'aquest corpus de textos poètics —«Agonia», «La mort dels furs», «La meua ciutat», «Lo cap d'en Josep Moragues», «La nostra», «En Rafel de Casanova...» i «Recordant la Ciutadella»— l'eix vertebrador del present estudi.⁴ No tenim, però, la certesa de presentar la totalitat dels poemes que Guimerà va escriure sobre els esdeveniments de 1714 ja que, com és sabut, va recollir en els dos volums esmentats només una tria de la seva producció en vers i podria ser que n'hi hagués d'esparsos —com «La mort dels furs»— o de probablement inèdits —com «En Rafel de Casanova...». Ho evidencia el testimoni de Josep Yxart, al pròleg a *Poesies*, en què es feia ressò del rigorós procés de selecció efectuat pel poeta a l'hora de confegir el recull:

D'aquella primera sèrie l'autor sols ne copia algunes en aquesta edició i esqueixa les altres; però en totes elles se descobreix la llavor de son geni, i sa propensió a la grandiositat de sempre. Eren les millors com aligots d'amples ales, però molles i rastrejant, de plomissol estarrufat,

2. El manuscrit original de la peça es conserva al Fons Guimerà, caixa 5/11, dipositat a la Biblioteca de Catalunya.

3. Creiem que no està de més recordar que el primer poema en català de Guimerà, «Lo vectigal de la carn», datat el 1869, tracta el tema històric de l'enfrontament entre Ferran d'Antequera i Joan Fivaller a causa de l'impost sobre la carn que els compradors de la casa reial adquirien a Barcelona, i del qual el monarca pretenia quedar-ne exempt. El poema passarà a anomenar-se «Lo rei i el conseller» quan es publiqui l'any següent a *La Gramalla*.

4. Amb l'excepció de «La mort dels furs» i «En Rafel de Casanova...» citem els textos dels poemes a partir de l'edició següent: Àngel GUIMERÀ. *Poesia completa*. Barcelona: Edicions de 1984, 2010.

d'ulls rodons que, encara enterbolits, ja guaitaven el sol. Com totes les composicions de principiant inspirat, anaven plenes d'imatges enardides, però inflades, i traspuaven vida amb exuberància, enmig d'incorreccions manifestes.⁵

Quant al motiu de la tria de la Guerra de Successió —i d'altres esdeveniments de la història de Catalunya— com a argument literari per part de l'autor, Xavier Vall indicava que «Guimerà té una especial predilecció pels episodis de crisi (decadència de grans poders, confrontacions, cataclismes...) atret per la seva agitació humana, amb què sembla confabular-se la natura, i es complau més en la derrota que no en la victòria».⁶ Cal tenir present, a més, que el poeta se servia no només dels fets històrics sinó també d'aquells que tenien un rerefons mític en funció dels seus interessos literaris; de tota manera, intentava atorgar una pàtina d'historicitat a allò que poetitzava.

Per tal de contextualitzar les aportacions de Guimerà al tema de 1714, ens seran de gran utilitat un parell de mostres de la recepció coetània de la seva poesia. Així Francesc Miquel i Badia, a la ressenya de *Poesies* apareguda al *Diario de Barcelona* els dies 22 i 29 de novembre de 1887, posava de relleu la ideologia catalanista que impregnava els poemes, «prorrumpes, por fin, en los sonos del clarín épico para lamentar agravios que recibió la patria catalana, y se muestra catalán de raza, intransigente, terrible en su enemiga», alhora que remarcava que, tot i el clam de justícia envers el país i la llengua que expressen, no hi detecta cap atac explícit a la unitat d'Espanya:

Como la gran mayoría de los poetas catalanes, Ángel Guimerá se presenta enamorado de la antigua Cataluña, se duele de que por las vicisitudes políticas haya perdido lo que en parte principal formaba su vida y le imprimía carácter, llora con lágrimas de sangre la sujeción por que hubo de pasar y que tan tremendos golpes asestó a sus

5. Citem de Josep YXART. *Àngel Guimerà*. Barcelona: Edicions 62, 1974, p. 33. Aquesta tasca depuradora també l'explicita en una carta a Joan Fastenrath datada el 25 de novembre de 1888: «tengo algunas otras poesías esparcidas en periódicos; procuraré recoger las menos malas y se las mandaré a usted». Citem d'Àngel GUIMERÀ. *Obres completes*, volum II. Barcelona: Selecta, 1978, p. 1471.

6. Xavier VALL. «La poesia històrica d'Àngel Guimerà». A: *Actes del Col·loqui sobre Àngel Guimerà i el Teatre català del seu temps*. Tarragona: Diputació de Tarragona, 2000, p. 321.

instituciones seculares y a sus patriarcales y venerandas costumbres, y por fin se lamenta con sobrada razón de que una lengua ilustre que resonó en todos los pueblos, en todos los mares y en las Cortes de Occidente y de Oriente se encuentre reducida al tristísimo papel de esclava vilipendiada. Estos sentimientos respira de la cruz a la fecha el libro de poesías de Ángel Guimerà y, no obstante, no hay en sus páginas o por lo menos no hemos sabido verla, ninguna afirmación que directamente ataque la integridad de la patria española, tal como se halla hoy constituida. Que asoman por entre líneas gritos que semejan un *Desperta ferro* en pro de la independencia o autonomía del Principado, no lo negaremos; que se azote con el látigo y sin conmiseración el rostro de los vencedores y de cuantos defienden su causa, es una verdad de a folio que pregonan la citada poesía «Darrer plant d'en Claris» y las tituladas «Mort d'en Jaume d'Urgell» y «Lo cap d'en Josep Moragues». Nótase cierta vaguedad en este punto que ignoremos si procede de calculado propósito del autor o de que no vaya su criterio por caminos que hoy son del gusto de los catalanistas à outrance.⁷

Altrament Joan Sardà, en un article datat el 15 de novembre de 1882, insistia en el fet que Guimerà és «lo poeta potser més catalanista, en lo sentit extraliterari d'aquesta paraula, no és fill de Catalunya i va passar set o vuit anys de sa vida sense sapiguer, com qui diu, que el català existís!».⁸ Tanmateix, de les paraules següents és fàcil deduir perquè poemes com «Lo cap d'en Josep Moragues» —i els que tracten d'episodis cabdals de la història de Catalunya— no van ser els que més l'havien interessat de *Poesies* i, en canvi, en valorava d'altres com «Judit de Welp» per la novetat temàtica que aportaven ja que Guimerà retrocedeix centúries, «on l'erudició històrica no hi pot clavar l'ungla, sinó que s'ha d'acontentar amb endevinar, amb pressentir»:

7. Citem el text d'Enric CASSANY i Antònia TAYADELLA. *Francesc Miquel i Badia, crític literari al Diario de Barcelona (1866-1899)*. Barcelona: Curial / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001, p. 111-112.

8. Joan SARDÀ. «Àngel Guimerà». A: *Obres escollides. Sèrie catalana*, volum I. Barcelona: Llibreria de Francisco Puig i Alfonso, 1914, p. 94. Val a dir que aquest article no va veure la llum fins després de la mort del crític quan va ser aplegat al primer volum de les *Obres escollides*. Per a una anàlisi de les idees estètiques vegeu Maria SOLÀ. *Joan Sardà, crític literari de la Restauració*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006, p. 117-227.

La poesia catalana havia tendit a amortitzar-se dintre de l'edat mitja històrica, celebrant un dia i un altre personatges i episodis dels molts que il·lustren la nostra a partir de la invasió mahometana fins a la francesa de l'actual centúria. Los set barons de la fama i els tres-cents del Bruc són la vanguardia i retaguardia de l'exèrcit d'héroes que desfilen, en etern romanç històric, per les planes dels Jocs Florals i demés col·leccions poètiques catalanes. Per què no dir-ho? Fins un arriba a sofrir empatx de Peres i de Jaumes.⁹

La imatge de Guimerà com a poeta catalanista, que es desprèn dels textos de Miquel i Badia i de Sardà, és la que va travessar el segle passat. N'és la prova el fet que cap dels poemes que comentarem — excepte «La meua ciutat» — va ser inclòs en unes *Obres selectes* (1948) publicades a l'inici de la dictadura franquista i mutilades per una censura que volia eliminar qualsevol rastre de catalanitat en la producció guimeraniana. No serà fins a les acaballes del franquisme que Pere Gimferrer en gosarà recuperar la imatge primigènia en el pròleg a una *Antologia poètica* (1974). Per al crític la poesia civil i política (llegeixi's catalanista) de l'autor vendrellenc presentava dues vessants que, a voltes, es fusionen: d'una banda, la rememoració i exaltació d'un passat llunyà i, de l'altra, l'afirmació patriòtica. D'aquesta manera, poemes com «Lo cap d'en Josep Moragues» o «La mort dels furs» pertanyerien al primer vessant mentre que «La meua ciutat» formaria part del segon. Gimferrer, però, anava més enllà de la simple classificació temàtica i remarcava la imbricació dels textos amb la societat vuitcentista: «atès el caràcter de la poesia guimeraniana serà el poema històric sobre tema civil el vehicle idoni d'expressió de la seva consciència col·lectiva. Més que la glòria èpica, la prostració i la desfeta són el punt de partença de la producció de Guimerà». Per tot plegat, per a Gimferrer, ens trobem davant d'un model poètic que, malgrat els anys transcorreguts, encara és ben pròxim, ideològicament, als interessos del lector actual (el de 1974 però també el de 2014) en tant que els temes propis «d'un passat viu» actuen «com a al·legoria i projecció del present».¹⁰ No podem estar-hi més d'acord.

9. Joan SARDÀ. «Àngel Guimerà», p. 101.

10. Pere GIMFERRER. «La poesia d'Àngel Guimerà». A: Àngel GUIMERÀ. *Antologia poètica*. Barcelona: Selecta, 1974, p. 25-26.

El setge i les seves conseqüències

«Agonia» va ser publicat a *La Renaixensa* el juliol de 1874 però Guimerà no el va recuperar fins al *Segon llibre de poesies*, gairebé cinquanta anys després.¹¹ El poema —i de manera singular el vers inicial, «Fum de l'infern per l'èter giravolta»— va gaudir d'un notable prestigi entre els seus contemporanis: va ser el lema de «La presa de Santa Clara» amb què Ramon Enric Bassegoda va guanyar l'accèssit a l'Englantina en els Jocs Florals de 1882; Josep Yxart el qualificava de «superb»;¹² mentre que per a Joan Maragall «contenia potser inconscientment una grossa alabança, perquè en el fons venia a dir —que fa català això!—. I quan amb el nom d'un poeta se pot caracteritzar una llengua, bé es pot dir que aquell és un poeta nacional».¹³

El poema consta de seixanta-sis versos distribuïts en sextets on alternen els decasíl·labs i els alexandrins amb rima consonàntica. Guimerà descriu, amb una gran força plàstica —tret que ja havia observat Yxart i corroborà, posteriorment, Lluís Via—¹⁴ les darreres hores del setge de Barcelona; un lapse de temps en què, afirmava Víctor Balaguer a la seva *Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón*, la llibertat de Catalunya «estaba en su agonía».¹⁵ Una composició, com les altres que comentarem, que bé li escau l'adjectiu encunyat per Josep Miracle d'«argumental» ja que «els poemes d'en Guimerà comencen i acaben; expliquen un fet, desenrotllen una idea».¹⁶ Les tres estrofes inicials mostren la situació dramàtica dels habitants de la ciutat —se'ns destaca l'heroisme, com es dedueix del vers que encapçala el nostre treball i que farà present el monòleg *Mestre Oleguer*— sense estalviar en cap moment la truculència, cosa que atorga al text una pàtina de

11. Al Fons Àngel Guimerà, caixa 6/4, es conserven dos esborranys del poema amb el títol de «Barcelona agonejant», amb alguns canvis.

12. Josep YXART. *Àngel Guimerà*, p. 33.

13. Joan MARAGALL. «Àngel Guimerà». A: *Obres completes*. Barcelona: Selecta, 1947, p. 746.

14. Lluís VIA. «Prefaci» a Àngel GUIMERÀ. *Segon llibre de poesies*. Barcelona: Estampa de la Renaixensa, 1920, p. 18-22.

15. Víctor BALAGUER. *Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón*, volum V. Barcelona: Librería de Salvador Manero, 1863, p. 268.

16. Josep MIRACLE. «Retorn a Guimerà». A: Àngel GUIMERÀ. *Antologia poètica*. Barcelona: Selecta, 1948, p. 18.

realitat: «sobre la cara febrosa les bombes es parteixen / i a dolls corre llisquenta la sang de les legions» (v. 5-6) o bé «i ses destrals, que negra sang degoten, / brunzen i als fronts altívols els granaders s'encloten» (v. 10-11). Tot expressat amb la falca de la inevitable maledicció al rei borbó: «Mori en Felip, l'afront de Catalunya!» (v. 13). La condemna contra Felip V —un lloc comú en la literatura catalana romàntica— la podem relacionar amb aquest passatge de *Mestre Oleguer*:

Diu que ja tenim rei: que ve de França,
i es dirà Felip V. — Felip? La pesta
se l'emporti! Els Felips per Catalunya...
han sigut sempre de la pell del diable.¹⁷

Les tres estrofes següents retrocedeixen a la nit anterior al setge: «les aus rapinyadores creuant el cel de plom» (v. 27) anticipen una lluita ferotge en què es fa evident que «tan sols Déu calla, i es mor la santa llibertat!» (v. 39). Les quatre últimes estrofes exposen les conseqüències de la derrota: la pèrdua dels furs; l'esclavatge, «cadenes feixugantes estriparan tes llagues» (v. 47); i la proclamació del nou rei, «I el monarca que els vicis engendraren, / l'odiós Felip, el monstre que un jorn foragitaren / les infernades timbes dels feréstecs Pirineus» (v. 55-56).¹⁸

Guimerà posa el punt i final al poema amb una reivindicació del passat de Catalunya que conjumina amb un missatge ple d'optimisme en què fa vots perquè el país recuperi l'esplendor dels temps antics:

Llavors t'enjoiaran perdudes gales;
la llibertat dels avis te cobrirà amb ses ales,
en camps de llors i palmes enfonsaràs lo peu;
i el front duràs tan alt, que des de la glòria
te'l besaran los martres. Serà de nou ta història
l'admiració dels pobles, lo sant orgull de Déu. (v. 61-66)

17. Àngel GUIMERÀ. *Mestre Oleguer*. A: *Obres completes*, volum II, p. 1121.

18. En una versió manuscrita del poema conservada al Fons Guimerà, el poeta és encara més contundent a l'hora d'expressar els seus sentiments. Fixem-nos, si més no, en aquests versos de la novena estrofa: «I la fúria que els diables engendraren, / l'odiós Felip, lo monstre que un jorn foragitaren / les infernades gàrgoles dels feréstecs Pirineus».

«La mort dels furs» ja havia vist la llum a *La Renaixensa* l'octubre de 1871.¹⁹ El poema consta de seixanta versos alexandrins, distribuïts en quartets de rima consonàntica, i, des del punt de vista argumental, presenta nombroses similituds amb «Agonia», fet que potser explica per què el poeta no va voler aplegar-lo en cap dels dos reculls.²⁰ Les tres primeres estrofes ens situen novament a les darreres hores del setge de Barcelona on Guimerà torna a demostrar la seva destresa en la presentació de les imatges bèl·liques:

Brandaven les campanes, les torres s'esvaïen,
amb fum s'amortallaven les places i carrers,
les bombes tiradisses espetegant s'obrien,
besaven les senyeres les aures dels carners.

Al cim de les muralles que els tirs enderrocaven,
brandien los patricis lo ferro matador,
endins bassals sagnosos ardits s'emmirallaven
de les flamantes cases al màgic resplendor. (v. 1-8)

Unes imatges que van estretament lligades a l'exaltació d'una ciutat admirada i, alhora, temuda des dels temps antics: «Aital agonejava la joia de la terra, / la lliure Barcelona, la pàtria dels cors purs, / la filla de la glòria, la mare de la guerra, / l'admiració dels héroes, la gran ciutat dels furs!» (v. 13-16). Potser no caldria dir que el culpable de la destrucció de la ciutat no és altre que «lo nét del rei de França, Felip, fou lo tirà!» (v. 22): «I quan la llum de l'aurora sorgí de terra llunya, / un peu dintre la fossa, los braços fermes alçats, / tres voltes maleïren l'assot de Catalunya, / l'odiós Felip, lo lladre de nostres llibertats». (v. 33-36). Les dramàtiques conseqüències del setge —la pèrdua dels drets i de les institucions catalanes— ens són explicades en unes estrofes que contraposen la noblesa de la ciutat comtal amb la maldat sempiterna de Felip V:

I el sol lluï com sempre per la ciutat vençuda!
Comtessa, ets gran, encara pots veure'l fit a fit;

19. Sembla ser que Guimerà havia presentat el poema, amb el conegut lema almogàver «Desperta ferro!», als Jocs Florals de 1871, sense èxit. Vegeu Xavier VALL. «La poesia històrica d'Àngel Guimerà», p. 328-329.

20. Citem el text de *La Renaixensa*, núm. 18 (15 d'octubre de 1871), p. 228-229. Ens hem limitat a modernitzar el poema ortogràficament.

lo pes de les cadenes te deixaran retuda,
jamai podran los hòmens fermar tot esperit!

Lo foll tirà volia guarnir-se la corona
per esglaiar la Terra, per ser semblant a Déu,
amb llàgrimes vessades dels ulls de Barcelona;
per ço en los furs magnífics posà atrevit lo peu.

Ta sang a doll corria, lo fred de les cadenes
passant damunt les nafres te duïen llamps al cor.
De llàgrimes brusentes fins l'ànima t'omplenes...
Amb tots no veurà el dèspota ni l'ombra de ton plor. (v. 37-48)

Al llarg de les tres darreres estrofes Guimerà personifica Barcelo-
na —i el poble català— que s'adreça al nou rei i als seus descendents
per a maleir-los. I hi projecta el dibuix d'un futur d'afirmació nacional
amb el retorn de les llibertats perdudes:

Que tu caïent sense forces al peu de la muralla
digueres, enrogint-ne les galtes al tirà:
«Més fort que tos exèrcits, més fort que ta metralla,
més fort que el vent dels segles és l'odi català.

Si avui los furs moriren no ha mort la vigoria,
també en lo sol aràbic Jesús ne va afinar:
enderrocant lo trono, xafant la tirania,
los furs, lo sol de la pàtria farem ressuscitar.

Que som l'ardenta lava solcida en les muntanyes,
que creix i es reviscola sotmesa baix lo peu...
Lo jorn que de la terra se baden les entranyes
tos néts a Déu que preguen, si és cas que tingan Déu». (v. 49-60)

De fet, aquest missatge de confiança en la reconstrucció catalana
també l'expressà Guimerà en alguns discursos. Per exemple, en el que
va pronunciar al Círculo Espanyol de Valls l'1 de febrer de 1883:

Tot va anar decandint en la nostra Terra, que feia la vida del temps,
caminant penosament, com qui va pel món traginant la mort afer-
rada a les entranyes, fins a arribar a l'hecatombe de 1714, qual sang
no hauria pogut mai rentar de les seves mans reials, ni amb l'aigua de
tots els diluvis, el nét d'una majestat de França, que havia heretat, si
no el seu talent, el seu orgull. Tot anà decandint, fins caure en aquella
mort aparent. Mes quan el fum de les bombes que havien anat esclat-

tant sobre el pit dels patricis començà a desaparèixer, es veié per les seves clarianes remoure's al que s'havia deixat per cadàver, i poc a poc aixecar-se; i recobrar poc a poc el foc dels ulls i la color del rostre.²¹

Un altre poema en què Guimerà contraposa el passat i el present és «La meua ciutat», trenta-sis versos heptasíl·labs amb rima assonant als parells, i podríem considerar com l'homenatge que fa l'autor a Barcelona, la seva ciutat adoptiva. D'antuvi en recorda la seva arribada des del Vendrell el 1859 per estudiar al Col·legi de Sant Antoni, dels pares Escolapis, quan encara era ben viu el record del setge entre els seus habitants: «Tè voltaven les muralles / quan vaig entrar al teu clos, / i de la pólvora encara / se sentia la fortor» (v. 1-4). Ara bé, aquest episodi no deixa de ser una baula més de la dissortada cadena d'esdeveniments bèl·lics que ha sofert, en el decurs dels segles, la ciutat: «Quants cops, estimada meua, / has bregat a sang i a foc / per desfer-te les cadenes / reblades de malfactors» (v. 5-8). Gradualment, les imatges bèl·liques van deixant pas, amb l'enderrocament dels símbols de l'antigor —el més significatiu són les muralles— a un present en què, tot i que aparentment «s'hi senten perfums de flors», Barcelona es troba sotmesa i humiliada a un poder exterior (Castella sens dubte) però, al mateix temps, no és conscient d'aquesta esclavitud, «te veu sens corona al front, / i sens trident, i sens ceptre, / i treballant de genolls» (v. 30-32) i, fins i tot, ha oblidat el gloriós passat «en què eres madona i reina / i Déu ton únic senyor» (v. 35-36). Les funestes conseqüències de la Guerra de Successió també les va exposar Guimerà en algun dels seus discursos. Potser on les va formular de manera més taxativa fou en aquest passatge del discurs presidencial als Jocs Florals de Barcelona de 1889:

Des d'aquell temps, senyors, es va fer dreia i franca la persecució contra tot el que donava color i vida a aquest poble: i un dia darrere l'altre, els Estats aragonesos, com un arbre que perd les seves flors, els seus fruits i fins les seves fulles, han anat perdent tot el que constituïa la seva exuberant naturalesa. La riuada del temps tot s'ho ha anat enduent cap a la fossa, i en aquesta riuada, sovint roja de la sang vessada en els sitis i en els camps de batalla, hi hem vist passar els llibres de les nostres lleis fets a trossos, els ropatges dels nostres diputats i con-

21. Àngel GUIMERÀ. *Obres completes*, volum II, p. 1263-1264.

sellers esquinçats i acribillats per les bales, els escons de les nostres cases pairals, els altars dels nostres temples tot fet estelles i socarrat pel foc dels incendis; i enmig de tantes gloriuses despulles hi hem vist passar, emportats per aquesta riuada del temps, els cadàvers de prelats i juriconsults, guerrers il·lustres i ciutadans honrats, i menestrals i pagesos morts en les presons, en l'emigració, en el desterro, o a tall d'espasa al peu de la seva bandera; tots amb ulls oberts i mirant amb angoixa la terra que els fugia.²²

Els herois

«Lo cap d'en Josep Moragues» és, segurament, el poema sobre la Guerra de Successió més conegut de Guimerà i una peça indiscutible per a qualsevol antologia de poesia catalana patriòtica. Ja ho afirmava Yxart en el pròleg a *Poesies*: «Sols “Lo cap d'en Josep Moragues” li basta perquè se l'assenyali com l'autor patriota més enèrgic del regionalisme».²³ No és d'estranyar, per tant, que fos un dels tres textos — els altres dos són «Darrer plant d'en Claris» i «Mort d'en Jaume d'Urgell» — del primer llibre poemes de Guimerà que, per motius polítics, no va ser reproduït a les *Obres selectes*. Com bé ha estudiat Magí Sunyer a *Els mites nacionals catalans*, el general Moragues no va gaudir del protagonisme literari d'altres herois del setge com Rafael de Casanova o Antoni de Villarroel.²⁴ Ara bé, la novetat temàtica del poema rau en el fet que no tracta de les accions militars en què va intervenir Moragues sinó, com bé indica el títol, de les conseqüències que es deriven de la seva execució i, més en concret, de les vicissituds de la seva testa, que va exhibir-se en una gàbia al portal de Mar de Barcelona com a advertència per a qui s'aixequés en armes contra Felip V.

Escrit ja el 1882,²⁵ «Lo cap d'en Josep Moragues» segueix les pautes del romanç històric (versos hexasíl·labs amb rima assonant els parells) i presenta tres parts argumentalment diferenciades. La primera correspon als quaranta-sis versos inicials (disposats en tres estrofes)

22. Àngel GUIMERÀ. *Obres completes*, volum II, p. 1184.

23. Josep YXART. *Àngel Guimerà*, p. 38-39.

24. Vegeu Magí SUNYER. *Els mites nacionals catalans*, p. 267-269.

25. Joan SARDÀ a «Àngel Guimerà», p. 103, ja dona notícia de l'existència del poema.

en què es descriu la situació de la testa del general: tancada en una gàbia i exposada als elements externs. Guimerà, a més, fa participar el lector en el text en demanar-li respecte per la figura que tracta:

Viatger, vingues d'ont vingues,
si tens lo cor honrat,
flecta els genolls i prega,
com fill, davant lo cap
del pros Josep Moragues,
lo nostre general. (v. 15-20)

A continuació el poeta descriu el cap de Moragues, sense estalviar detalls que puguin ser desagradables a qui el llegeixi (boca sense llavis, esvorancs en lloc dels ulls i restes dels cabells rojos —un color que tradicionalment evoca la passió i el dinamisme— enganxats als polsos), i com les aus el van esmicolant. De cop i volta, la testa pren vida i realitza una arenga que ocupa la segona part i la més extensa del poema (v. 47-118) en què l'autor mostra, de nou, el seu compromís amb el país: n'exposa la situació actual, nascuda de la injustícia de segles passats, i que té uns culpables manifestos. Així compara la Catalunya actual amb les èpoques d'esplendor: «Nissaga desvalguda / lo que ets i el que has estat!» (v. 55-56) ja que ara «vas de genolls per terra / rebent als ulls lo fang» (v. 61-62). La visió del present, per tant, no és gens falaguera ja que Guimerà creu que hi manca un relleu per als protagonistes de 1714 (però també d'altres episodis bèl·lics com la Guerra dels Segadors): «Jo els hi diré: amb vosaltres / lo roure s'ha assecat / i els nous borrons moriren / abans de plançonar» (v. 79-82); en definitiva, Catalunya és un país esclavitzat, «sa parla és forastera» (v. 89), i irreconeixible per als herois mítics dels segles anteriors. Hi ha, tanmateix, un responsable d'aquesta malaurada situació: una «criatura» (Castella, òbviament) que «si no té al cos lo diable / s'hi troba emparentat» (v. 101-102), que ha provocat el vassallatge del país: «Ton lloc és baix la taula; / ja els ossos te daran; / llepa la mà que et pega» (v. 113-115).²⁶

26. Guimerà també expressa aquests ideals en aquest passatge del discurs de la Presidència de la Lliga de Catalunya pronunciat el 9 de novembre de 1889: «I ara jo us pregunto, senyors: si bona part d'aquest segle s'ha dessagnat i empobrit Catalunya, cercant una honrosa estabilitat política; si les lleis, que s'han cregut assegurar donant fins la vida, els santons de Madrid les trepitges i les escupen; si

Tinguem present que, per a Guimerà, l'estat espanyol estava constituït per dos pobles, el català i el castellà, que «se semblen / com l'aigua al foc, i com la nit al dia», en perenne tensió perquè «volen manar tots dos, i com en ella [Espanya] / no hi caben pas, d'aquí que l'un o l'altre / té d'aplatar el coll fins que li ajupin».²⁷ Amb la tercera part, els darrers setze versos (v. 119-134), tornem a la situació inicial: ja que el temps ho destrueix tot, inclosos els símbols de la Barcelona antiga («Caigueren les muralles / tombaren los portals», v. 125-126), el poeta reclama un decidit canvi d'actitud en els catalans que serveixi per a dignificar el present del país i iniciar un procés de redreçament nacional. I Moragues és un referent per a dur a terme aquest pas endavant.

Quant a les fonts del poema, malgrat que Guimerà podria tenir present a l'hora d'escriure l'al·ludida *Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón* de Víctor Balaguer, les referències que hi hem trobat sobre l'episodi de la mort de Moragues són escasses; així es limita a afirmar, sense esmentar el nom del general, que «muchos jefes catalanes fueron encerrados en fortalezas donde acabaron su vida, otros degollados y sus cabezas metidas en jaulas de hierro y colocadas sobre la puerta de la ciudad».²⁸ Pensem, per tant, que hi ha una font més directa: l'estudi de Mateu Bruguera titulat *Historia del memorable sitio y bloqueo de Barcelona y heroica defensa de los fueros y privilegios de Cataluña en 1713 y 1714*, publicat en dos volums el 1871 i 1872, i que Guimerà esmenta en una nota a l'inici de la crepuscular *Joan Dalla*.²⁹ Bruguera, prevere i vicari de la parròquia de la Barceloneta, va ser en paraules de Víctor Gebhart, secretari dels Jocs Florals de 1865, un «investigador incasable dels aconteixements que succeïren en esta ciutat a principis del segle XVIII» i va oferir en aquest certamen un premi «a la millor poesia sobre l'heroica mort del conseller en cap

no espera ni pot esperar res de l'actual estat de les coses, i es troba avui amb què té en la seva història un sistema de govern que va fer la ventura dels seus passats, ¿què li pertoca sinó deixar la vida errada i tornar a aplanar la que als començaments del segle darrer va trencar el nét ensuperbit del rei Lluís XIV?». Citem d'Àngel GUIMERÀ. *Obres completes*, volum II, p. 1230.

27. Àngel GUIMERÀ. *Mestre Oleguer. A: Obres completes*, volum II, p. 1121.

28. Víctor BALAGUER. *Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón*, volum V, p. 268.

29. Així Guimerà precisa que les escenes III i VI del segon acte de *Joan Dalla* van ser escrites tenint al davant l'assaig de Bruguera.

Rafael de Casanova en lo renyidíssim assalt de 1714», que va obtenir Verdaguer amb «A la mort d'en Rafael de Casanova».³⁰ Vegem com Bruguera descriu el càstig i l'execució de Moragues:

El expresado general Moragues fue ajusticiado como a un hombre vulgar, con camisa de penitencia y descalzo, llamándole el verdugo de trecho en trecho “mort a Josep Moragues”, fue descuartizado, y su cabeza puesta en un gabión de Hierro, y colocado sobre la puerta del mar, con una inscripción que decía “*Josephus Moragues, ob perpetratum iteratae rebellionis scelus, bis Regis elentiam abusus, tertio tandem justitiam periclitatus et expertus*”. [...] La cabeza de Moragues permaneció en la puerta de mar hasta el mes de marzo de 1727 en que a las repetidas instancias y súplicas dirigidas a Felipe V por la desventurada esposa, Doña Magdalena Gerañt de Moragues, pudo alcanzar el que se retirase el repugnante gabión.³¹

No en va, la ideologia catalanista del treball de Bruguera és la mateixa que destil·la el poema de Guimerà. Fixem-nos, si més no, en aquest paràgraf del colofó en què l'historiador reclamava dignificar el passat des del present:

Antes de concluir nos parece oportuno manifestar a los lectores de esta historia, que por nuestra parte hemos procurado cumplir cuanto expusimos al darla a luz, solamente nos resta escitar a todos los catalanes a que amen a su patria, y admiren a los antepasados que tanto se esmeraron en defender y querer conservar ilesos los Fueros y Privilegios que tanto habían enaltecido el Principado, una sea la voz y único el lema de todos y este sea de ¡Viva Cataluña!³²

30. Víctor GEBHART. «Memòria del secretari». A: *Jocs Florals de Barcelona*. Barcelona: Librería de Àlvar Verdaguer, 1865, p. 45. Com ja és sabut Casanova no va morir en el setge de Barcelona sinó que ho va fer, anys després, el 1743, a Sant Boi de Llobregat.

31. Mateo BRUGUERA. *Historia del memorable sitio y bloqueo de Barcelona y heroica defensa de los fueros y privilegios de Cataluña en 1713 y 1714*, volum segon. Barcelona: Establecimiento Tipográfico Editorial de Luis Fiol y Gros, 1872, p. 411.

32. Mateo BRUGUERA. *Historia del memorable sitio y bloqueo de Barcelona y heroica defensa de los fueros y privilegios de Cataluña en 1713 y 1714*, volum segon, p. 684. Una altra mostra de la ideologia de Bruguera són les línies amb què es clou el preàmbul: «El objeto pues de ella no es otro que legar a la posteridad un monumento perenne que recuerde los acontecimientos que tuvieron lugar en nuestra desgraciada patria, cuyos acontecimientos han sido desfigurados por la envidia de las glorias catalanas, la cual no cesó hasta ver reducido el Principado a la más

Un altre model del poema de Guimerà podria haver estat «Lo cap d'Ermengol d'Urgell», de Víctor Balaguer, premiat amb l'Englantina en els Jocs Florals de 1861. Es tracta d'una llegenda històrica en què s'explica la mort del comte Ermengol a Barbastre i com l'emir de Saragossa, que havia acudit a auxiliar els assetjats, va tenir temps abans de retirar-se de fer tallar el cap; posteriorment el va embalsamar i el va desar en una caixa d'or, que s'emportà com a trofeu de guerra. És obvi que no hi ha cap semblança argumental entre els dos poemes però, més enllà del títol, hi ha en el text de Balaguer unes reflexions de caire patriòtic que, de ben segur, deuria tenir present Guimerà —i tal vegada també Verdaguer en els versos inicials de «Los dos campanars»— a l'hora de crear la seva composició:

Què t'has fet, raça d'hèroes muntanyesos,
 casa comtal de glòria niadora?
 On són tos capitans? On tes ungueles,
 les que enmig de les lluites sempre fóren
 de victòria guions? On són tes armes,
 les que, de camp en camp, de realme en realme,
 triomfadores un jorn ne passejares?
 On són, on són almenys, les sepultures
 dels qui llur terra amb llur renom ompliren?
 On doncs són eixos d'emmallades cotes
 comtals senyors, que al véurer que sa pàtria
 llores sobrants per llurs anys tenia,
 ne fóren a enriquir-ne generosos
 de llur glòria la terra de Castella?³³

Un breu repàs a la fortuna crítica de «Lo cap d'en Josep Moragues» ens permet deduir els motius de l'èxit assolit en el decurs dels

vergonzosa esclavitud y a la tirania más ominosa que decirse pueda». Citem de Mateo BRUGUERA. *Historia del memorable sitio y bloqueo de Barcelona y heroica defensa de los fueros y privilegios de Cataluña en 1713 y 1714*, volum primer, p. 16.

33. Víctor BALAGUER. *Poesies*. Madrid: Imprenta y Fundición de Manuel Tello, 1882, p. 183. Joan Sardà a «Àngel Guimerà», p. 103, fa referència a una altra possible font del poema, «Lo cap de Lluís XVI», que no hem sabut localitzar. De tota manera, el poeta vendrellenc havia tractat el tema de la mort del rei de França al poema «És lo rei! És lo rei!...» publicat a *Poesies* i reproduït en el número 301 d'*Il·lustració Catalana*, el 31 de gener de 1893, amb motiu del centenari dels fets que s'hi narren. Agraïxo la informació a Irene Sureda.

anys. Yxart, en el citat pròleg a *Poesies*, hi trobava influències de Víctor Hugo (el gust per l'antítesi), Manuel José Quintana, Gaspar Núñez de Arce (l'adopció d'un cert realisme) i de la poesia hebraica (amb els llibres sagrats com a model),³⁴ en remarcava el plasticisme (especialment en la crueltat del càstig a Moragues) i el comparava amb «Darrer plant d'en Claris» i hi sortia guanyant: «Amb una veu més encesa, fins amb odi més viril i escumejant, amb records més directament comprensibles sens interposició de metàfores i símbols relatius a fets de la història, el poeta personifica en lo patriota decapitat en la guerra amb Felip V, lo darrer català».³⁵ Altrament, Miquel i Badia considerava el poema com «una de las más valientes composiciones del volumen, que no podemos considerar como mero ejercicio literario».³⁶ També paga la pena assenyalar els elogis de Marcelino Menéndez y Pelayo en una carta adreçada a Guimerà i datada a Madrid el 16 de març de 1888:

Tampoco me detendré en hacer ciertos reparos que usted, que me conoce, comprenderá fácilmente que han debido ocurrírseme, ya sobre el catalanismo un tanto feroz y militante de algunas rarísimas composiciones, entre las cuales no contaré por cierto «Lo cap d'en Josep Moragues», que es bellísima, que es una de las perlas del tomo, y que en medio de su energía selvática y tremenda, no traspasa los límites del recto, aunque durísimo juicio que la Historia ha formulado ya sobre aquellos acontecimientos y sobre el triste monarca que abrió entre nosotros el siglo XVIII.³⁷

Una opinió que, partint de les afirmacions d'Yxart, compartia Miquel dels Sants Oliver, a propòsit de la segona edició de *Poesies*, el 1905:

Més a on l'estre de Guimerà arriba al més alt furor líric, és en la imprecació patriòtica: les malediccions del Rei En Jaume a «Poblet» i l'apòstrof d'«El cap d'en Josep Moragues» són d'una terribilitat ful-

34. Per a un estudi dels models de què va servir-se l'autor en la seva poesia, vegeu Xavier VALL. «La poesia històrica d'Àngel Guimerà», p. 315-319.

35. Josep YXART. *Àngel Guimerà*, p. 38.

36. Enric CASSANY i Antònia TAYADELLA. *Francesc Miquel i Badia, crític literari al Diario de Barcelona (1866-1899)*, p. 112.

37. Àngel GUIMERÀ. *Epistolari*. Barcelona: Barcino, 1930, p. 79.

minant, d'una ardència, d'una irritació que es diria que l'ànima del poeta es converteix en flama, en sofre, en bronze derretit, i que la més tènue fibra del seu cos «tornas tan potent com els nervis del lleó de Nemea». És un furor de pàgina bíblica i un doll de comminacions deuteronomiques que espanten el lector fins a la mateixa sensació corporal.³⁸

A tall de cloenda del comentari de «Lo cap d'en Josep Moragues», creiem que paga la pena recordar l'homenatge —i relectura— que en va fer Pere Quart a la composició XII de *Les decapitacions* (1934). En reproduïm la primera estrofa:

Mort esclava!
Ocell engabiat
en gàbia secular. Ocell nostrat,
corb, eixalat,
vermell de sang i de vergonya.³⁹

La bandera

La bandera de la milícia barcelonina amb la imatge de Santa Eulàlia, l'antiga patrona de la ciutat, és un símbol més de la mitologia que va generar la Guerra de Successió. El mite s'inicia amb la novel·la de Manuel Angelon *El pendón de Santa Eulalia* (1858), ambientada, de tota manera, a la Guerra dels Segadors; d'altra banda poetes com Jacint Verdaguer o Víctor Balaguer també hi van dir la seva en les composicions «A la mort d'en Rafael de Casanova» i «La cançó de la bandera», respectivament.⁴⁰ Guimerà també se serveix d'aquest símbol en dos breus poemes. El primer, «La nostra», va ser publicat al *Segon llibre de poesies*. Consta de vint versos distribuïts en cinc quartetes de versos heptasil·labs amb rima consonant. Guimerà hi focalitza la

38. Miquel dels Sants OLIVER. «Poesies d'en Guimerà». *Il·lustració Catalana*, núm. 93 (12 de març de 1905) [segona època], p. 163. Citem d'*Obres completes*. Barcelona: Selecta, 1948, p. 445-446.

39. Joan OLIVER [Pere QUART]. *Les decapitacions*. A: *Obra poètica*. Barcelona: Proa, 1975, p. 27.

40. Vegeu Magí SUNYER. *Els mites nacionals catalans*, p. 269-270.

bandera, que uneix passat i present, «i ara ets l'antiga i la nova / que ets la terra i l'esperit» (v. 5-6). En una imatge que repetirà a l'altre poema i a la peça teatral *Joan Dalla*, Casanova deixa caure, ferit, l'ensenyà que identifica aquells qui se senten veritablement catalans: «I puix ets la pàtria vera / serà lo que Déu voldrà» (v. 13-14). La bandera de la patrona torna a ser al final de la composició el símbol de la lluita per a la recuperació de les llibertats perdudes: «Deslliura'ns de força estranya! / Si érem pocs, ja som legions!» (v. 17-18) i la relaciona amb un dels mites catalans per excel·lència: «Sant Jordi mata l'aranya / i destria les regions» (v. 19-20).

El segon text és un breu poema, sense títol, de setze versos heptasil·labs presentats com una sola estrofa i amb rima assonant en els parells. L'hem extret d'*Íntimes*, una llibreta de notes manuscrita amb esborranys i provatures en català, i va encapçalat amb el número CLVI.⁴¹ No tenim notícia que hagi estat publicat anteriorment. El reproduïm amb la consegüent normalització ortogràfica:

En Rafel de Casanova
la bandera va aixecar,
bandera de Santa Eulàlia,
bandera dels catalans!
Si ell va caure en l'envestida
la bandera no cau pas,
si els uns per morir la deixen
ja la cullen altres mans.
Ja los sigles la combaten
de ponent i de llevant
mentres hi hagi un cor amb vida
la bandera s'alçarà.
Sempre, enlaire bandera,
cada jorn puja més alt
i esbatega amb les ventades
que ja ve la llibertat.

Com es pot llegir, la bandera de Santa Eulàlia, simbolitzada pel seu estendard Rafael de Casanova, s'identifica, igual que en el poe-

41. Una llibreta destinada, inicialment, a contenir els poemes de la dissortada història d'amor entre Guimerà i Maria Rubió. Vegeu Josep MIRACLE. *Guimerà*. Barcelona: Aedos, 1958, p. 314-316.

ma anterior, amb el poble català. Mentre que els vuit primers versos s'ambienten en el setge de Barcelona, els vuit darrers tracen un pla de futur amb el retorn de les llibertats arrabassades el 1714 com a fita.⁴² Nogensmenys el contingut dels dos poemes es pot relacionar amb les afirmacions que contenen els discursos patriòtics de l'autor. Així, Guimerà en el que va efectuar com a president del certamen de Sant Feliu de Codines el 15 de setembre de 1901 proclamava:

Hem entrat, senyors i companys de Sant Feliu, en el segle XX; han passat cent vuitanta-set anys d'ençà d'aquell horrorosíssim siti en què tot el poder d'Espanya i França acoblats per l'odi i la venjança es llençà esperitat sobre la desemparada Barcelona; i amb tot i les llarguíssimes anyades transcorregudes, que en altres països tot ho purifiquen, i amb tot i les generacions i més generacions que han viscut i han anat a la fossa; i amb tot i que la religió i la magnanimitat humana vol que es perdoni al contrari, majorment quan aquest contrari és en terra, encara tan viu com l'odi a les nostres venerades institucions, fetes cendres, i a les despulles dels homes que en la seva defensa donaren la sang de la vida. Que no se li perdona en el segle XX, no, a en Rafel de Casanova l'haver aixecat quasi en el mateix lloc on es troba el seu monument, la bandera de la defensa desesperada, perquè, com llavors, és encara avui, al segle XX, un crim afrontós mereixedor dels més grans martiris l'haver defensat la raó, la justícia i el dret de la Pàtria.⁴³

La Ciutadella

La fortalesa de la Ciutadella va ser presentada pels escriptors romàntics com un símbol de l'opressió castellana i del càstig a les llibertats catalanes. Iniciada poc després de finalitzar la Guerra de Successió amb la intenció de reprimir els barcelonins, va ser començada a enderrocar el 1841. Són nombrosos els poemes que celebren aquest fet; potser el més significatiu és «A baix la Ciutadella!» de Víctor Balaguer, publicat el 1866, amb la intenció de posar el punt i final a l'en-

42. No ens podem estar de remarcar que la imatge de la bandera pujant, cada vegada més, cap al cel podria recordar l'ascensió de l'hòstia que trobem en el conegut poema «El mal caçador», de Joan Maragall, que va guanyar la Viola als Jocs Florals de 1896, sota la presidència de Narcís Oller.

43. Àngel GUIMERÀ. *Obres completes*, volum II, p. 1274.

derrocament de l'edificació que s'arrossegava de feia anys. Guimerà també fa referència a aquest esdeveniment a «Recordant la Ciutadella» publicat a *Segon llibre de poesies*. El text s'estructura en dues parts, de quatre i cinc estrofes de versos heptasil·labs amb rima assonant, respectivament. A la primera es recull la mort de Rafael de Casanova, qui simbolitza la resistència heroica dels catalans: «malferit dels castellans, / sense forces Catalunya / tancà els ulls per a finir» (v. 2-4); un traspàs que té el seu correlat en el procés de destrucció del país: «Quan en terra la vegeren, / la voltaren com un ca: / tantes pedres li tiraren, / que la varen soterrar» (v. 9-12). La segona part ens apropa a la societat vuitcentista i és una nova mostra del patriotisme del poeta vendrellenc: no només es fa ressò de l'esdeveniment, «la horrible ciutadella / feta engrunes va saltar» (v. 27-28), sinó que critica amb duresa, pel tracte que han donat a Catalunya i el desconeixement que en tenen (per exemple, del seu idioma), tant els colonitzadors castellans: «Mes a sobre de la llosa / se dormiren embriagats; / estrafets amb les disbauxes, / repugnaven de mirar» (v. 21-24) com els monarques, que hi haurien de regnar amb justícia: «i fins sos reis, Déu los valga, / no entenen lo seu parlar» (v. 35-36). Sobre aquest record amarg del passat paga la pena reproduir aquest fragment del discurs que va pronunciar Guimerà a l'Ateneu Igualadí de la Classe Obrera el 25 d'agost de 1882:

Morta la creien propis i estranys a la Pàtria Catalana; morta i soterrada per a sempre sota els murs odiosos de l'espantable ciutadella de Barcelona. Mes el poble que gosà fer cara a les onades tempestuoses de cartaginesos i romans; el poble que conservà la virginitat de la seva raça esquerpa i indomable enmig de la invasió de gots i alarbs, no devia ni podia fer la mort del repugnant esclau sota el peu avorrit de Felip V.⁴⁴

Final

Seguint les petges d'altres escriptors romàntics, amb Víctor Balaguer com a referent, Guimerà va servir-se del mite de la Guerra de Successió per anar més enllà d'una simple recuperació nostàlgica i el va bastir d'una opció ideològica fonamentada en un catalanisme

44. Àngel GUIMERÀ. *Obres completes*, volum II, p. 1242-1243.

adreçat a la societat present i futura: el redreçament de Catalunya no serà possible fins que es recuperin les llibertats perdudes després de la caiguda de Barcelona el 1714. Si bé és veritat que la poesia guimeraniana no s'allunya en excés dels llocs comuns sobre els fets que trobem en altres autors de l'època —la resistència heroica del poble durant el setge, la reivindicació de figures emblemàtiques com Rafael de Casanova o Josep Moragues, la mitificació de la bandera de Santa Eulàlia, l'enderrocament de la Ciutadella o la maldat de Felip V—, el que la singularitza respecte a la dels seus contemporanis és la manera com aquests s'exposen. Ho afirmava Josep Carner a l'article «De l'acció dels poetes a Catalunya», aparegut a la revista *Empori* el 1908: Guimerà destaca per «la paraula exuberant, la imaginació pompàtica, el to vibrant i declamatori», elements que converteixen els seus versos en «una mena de força de la naturalesa». ⁴⁵ Uns trets que ja havien assenyalat, anys abans, Miquel i Badia, per a qui «Ángel Guimerá figura con justicia y por derecho de conquista entre los primeros poetas catalanes en el moderno renacimiento de nuestro idioma», ⁴⁶ i Yxart:

Lo millor poeta líric entre nosaltres fou Guimerà: versificador intangible, i d'expressió clara i natural, que s'emmotllava com cera a son pensament; plàstic en la imatge, ara enlluernadora per son color, ara massissa i escultural, de sentiment vivíssim i delicat que recorregué totes les notes, de la tendresa a l'odi, de la passió superba a la humanitat amorosa. ⁴⁷

Tres judicis que Josep Miracle deuria tenir ben presents per a reclamar el 1948, en plena nit del franquisme, una nova lectura de l'obra poètica guimeraniana, lliure de les crítiques de què havia estat objecte en nom d'una pretesa modernitat:

Revisem-la, revisem-la, la poesia d'en Guimerà. Però, abans, llegim-la; i llegim-la sense prejudicis de temps ni d'escola. Revisem-la, i de seguida ens tornarem a adonar que, realment, en Guimerà és un dels poetes més forts, un dels poetes màxims de la nostra literatura,

45. Josep CARNER. «De l'acció dels poetes a Catalunya». A: *Teoria de l'ham poètic*. Barcelona: Edicions 62, 1970, p. 27.

46. Enric CASSANY i Antònia TAYADELLA. *Francesc Miquel i Badia, crític literari al Diario de Barcelona (1866-1899)*, p. 117.

47. Josep YXART. *Àngel Guimerà*, p. 66.

un dels dos poetes d'empenta universal i un dels dos poetes immortals que ha donat la nostra llengua.⁴⁸

L'altre poeta al·ludit per Miracle és, sens dubte, Verdaguer. I equiparar, poèticament, Guimerà amb el cèlebre autor de *L'Atlàntida* o *Canigó* diu molt a favor del primer.

48. Josep MIRACLE. «Retorn a Guimerà», p. 13-14.